

Звіт за результатами аналітичного дослідження «Стан та перспективи розвитку державних електронних інформаційних ресурсів»

Зміст

Визначення та скорочення.....	2
Вступ.....	4
Загальний огляд державних ресурсів.....	6
Основні виклики на шляху до інтероперабельності державних ресурсів.....	10
Унікальний ідентифікатор як «ключ» до інтероперабельності.....	14
Довідники та класифікатори як культура інтероперабельності.....	22
Електронна взаємодія державних інформаційних ресурсів як базова передумова розвитку електронних послуг.....	26
12 основних перешкод запровадженню системної інтероперабельності.....	32
Рекомендації щодо удосконалення державної політики розвитку державних ресурсів.....	34
Висновки.....	42
Про нас.....	44

Визначення та скорочення

Державні електронні інформаційні ресурси, державні інформаційні ресурси, державні ресурси — систематизована інформація, що є доступною за допомогою інформаційних технологій, право на володіння, використання або розпорядження якою належить державним органам, військовим формуванням, утвореним відповідно до законів України, державним підприємствам, установам та організаціям, а також інформація, створення якої передбачено законодавством та яка обробляється фізичними або юридичними особами відповідно до наданих їм повноважень суб'єктами владних повноважень

Державний реєстр, єдиний державний реєстр — автоматизована система обліку інформації про осіб, майно, документи, яка створюється та ведеться державними органами з метою реалізації своїх функцій. Державні реєстри є складовою державних інформаційних ресурсів

Інтероперабельність — це здатність однієї системи взаємодіяти з іншою через відповідні інтерфейси

API — Application programming interface

FTP — File Transfer Protocol

HTTP — HyperText Transfer Protocol

ISA2 Program — Interoperability solutions for public administrations, businesses and citizens

REST — Representational State Transfer

SOAP — Simple Object Access Protocol

ДМС — Державна міграційна служба України

ДФС — Державна фіскальна служба України

ЄДРПОУ — код Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України

ЄС — Європейський Союз

ІТС — інформаційно-телекомунікаційна система

ІПН — індивідуальний податковий номер або реєстраційний номер облікової картки платника податків

КМУ — Кабінет Міністрів України

МВС — Міністерство внутрішніх справ України

Мін'юст — Міністерство юстиції України

ООН — Організація Об'єднаних Націй

ПІБ — прізвище, ім'я, по батькові

ПК — персональний комп'ютер

СКБД — система керування базами даних

УНЗР — унікальний номер запису реєстру Єдиного державного демографічного реєстру

ЦОД — центр обробки даних

Вступ

Проведення цього дослідження ініційовано Державним Агентством з питань електронного урядування України та реалізовано за підтримки проекту міжнародної технічної допомоги «Прозорість та підзвітність у державному управлінні та послугах», який фінансують USAID та UKAID.

Звіт ґрунтується на інформації щодо 23 найбільш затребуваних державних реєстрів, які були обрані експертною групою на основі державних пріоритетів, визначених чинним законодавством. Для оцінки стану реєстрів ми намагалися сфокусуватися на аналізі фінансових, технічних, організаційних та нормативних властивостей цих реєстрів.

Основною метою створення такого звіту є потреба привернути увагу відповідних державних органів-власників реєстрів та експертного середовища до ситуації з доступом до інформації, що зберігається в електронних державних реєстрах. Першою чергою, акцент було зроблено на проблемах обміну даними між органами влади, що знижує ефективність прийняття управлінських рішень та якість надання публічних послуг населенню та бізнесу. Подібні

недосконалості державного управління можуть сприяти виникненню різноманітних корупційних ризиків та зловживань владними повноваженнями.

Також експертна група ставила за мету визначити весь спектр перешкод, які сьогодні заважають реальному підвищенню рівня інтероперабельності державних ресурсів. Для поліпшення ситуації було напрацьовано ряд конкретних рекомендацій, які допоможуть удосконалити державну політику щодо ефективного управління державними електронними інформаційними ресурсами та розвитку їхньої інтероперабельності у короткостроковій перспективі.

В рамках дослідження було проведено серію консультацій з державними органами – власниками та адміністраторами державних реєстрів. На основі отриманої інформації сформовано експертне бачення, яке представлено в цьому звіті.

Інформацію про державні інформаційні ресурси, представлену в даному звіті було отримано офіційно від державних органів або з відкритих джерел.

Загальний огляд державних ресурсів

На сьогодні в Україні налічується понад 135 державних реєстрів, які знаходяться у власності більш ніж 40 державних органів влади. Встановити достовірну кількість державних реєстрів наразі неможливо через відсутність єдиного ресурсу, якій би містив інформацію про всі державні реєстри, а також нормативною невизначеністю самого поняття «Державного» або «Національного» реєстру.

Найбільша кількість державних реєстрів знаходиться сьогодні у розпорядженні таких установ:

- Міністерство юстиції України (20 реєстрів)
- Державна фіскальна служба України (15 реєстрів)
- Міністерство внутрішніх справ України з урахуванням всіх його підрозділів (12 реєстрів)

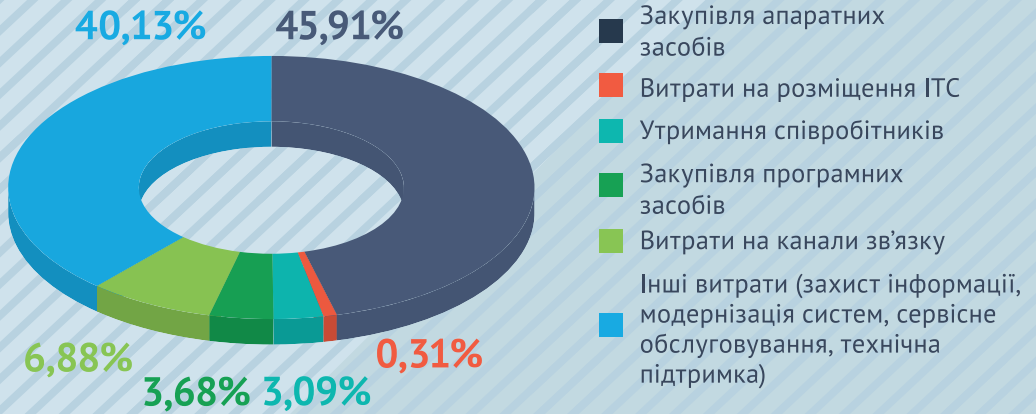
Потрібно зауважити, що фінансова підтримка працездатності більшості державних реєстрів сьогодні здійснюється за рахунок коштів державного бюджету. За нашими розрахунками на основі 23 проаналізованих державних реєстрів, на утримання кожного з них держава в середньому витрачає близько 21 млн грн на рік.

Загальна сума витрат розподіляється за такими напрямками:

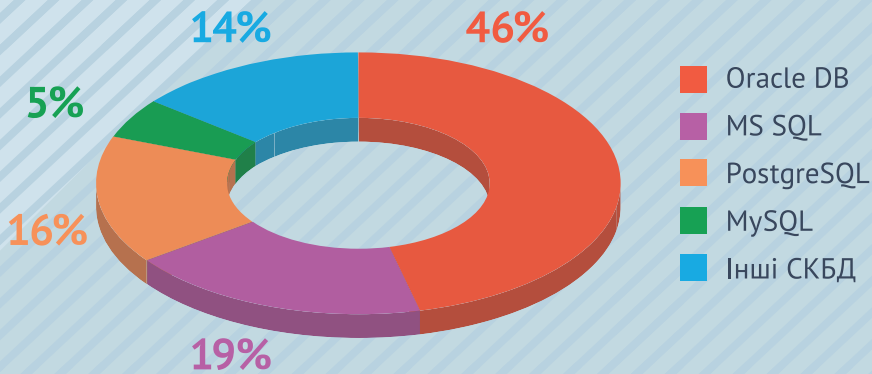
1. Утримання співробітників - 3,09%;
2. Програмне забезпечення - 3,68%;
3. Апаратне забезпечення - 45,91%;
4. Канали зв'язку - 6,88%;
5. Витрати на розміщення - 0,31%;
6. Інші витрати (захист інформації, модернізація систем, сервісне обслуговування та технічна підтримка тощо) - 40,13%.

21 млн грн на рік в середньому витрачає Україна на утримання одного державного реєстру.

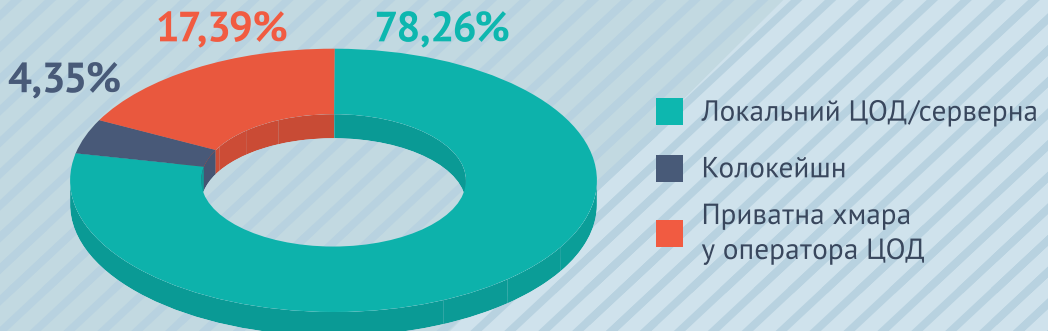
Розподіл фінансування державних інформаційних ресурсів за 2016 рік

Розподіл за типами СКБД

Розподіл державних реєстрів за типами розміщення

Розподіл вищезазначених витрат у загальній орієнтовній собівартості одного державного реєстру наведено на діаграмі.

Основою для функціонування державних реєстрів виступають системи керування базами даних (СКБД), найбільш розповсюдженими з яких є такі:

- Oracle DB
- MS SQL
- PostgreSQL

Розподіл реєстрів за типами СКБД відображений на діаграмі.

Переважає більшість обстежених державних реєстрів сьогодні розміщена на власних технологічних майданчиках органів державної влади, що відповідають за їхнє ведення. Через високу вартість модернізації центрів обробки даних (ЦОД) та швидкий розвиток інформаційних технологій більшість державних ЦОДів використовують застаріле обладнання та потребуватимуть комплексної технологічної модернізації протягом найближчих трьох років.

Що стосується безпеки даних, то лише 60% державних реєстрів мають атестовані комплексні системи

захисту інформації. Це створює величезні ризики стосовно конфіденційності даних, що зберігаються у недостатньо захищеному середовищі.

Треба зазначити, що роль Державного агентства з питань електронного урядування в процесі координації розвитку і взаємодії державних реєстрів з кожним роком зростає. Зокрема у 2017 році, Агентство ініціювало та провело ряд важливих пілотних проектів щодо налагодження електронної взаємодії пріоритетних державних реєстрів. Також Агентство розпочало проектування і розробку інформаційної системи, яка має на меті узагальнити та актуалізувати дані про державні реєстри, а також сприятиме ефективному управлінню їхнім розвитком та взаємодією.

The background features a complex, abstract pattern of teal-colored lines on a purple background. The lines form various geometric shapes, including rectangles, squares, and irregular polygons, some of which are nested or overlapping. The overall effect is a dense, maze-like structure. The text is centered in the upper half of the page.

Основні виклики на шляху до інтероперабельності державних ресурсів

Одним з основних завдань для більшості державних реєстрів є накопичення, зберігання та обробка інформації для прийняття рішень державними службовцями, у тому числі при наданні публічних послуг. Однак брак електронних взаємодій між державними реєстрами зумовлює цілу низку різних проблем, що призводить до погіршення якості надання державних послуг, особливо в електронній формі. Відсутність оперативного доступу одного органу влади до інформації іншого створює передумови для узурпації державної інформації, що руйнує довіру до державних інституцій та створює ризики для виникнення корупції.

Крім того, відсутність електронної взаємодії між державними реєстрами призводить до необхідності дублювати інформацію, особливо ту, що стосується даних про особу. Як наслідок, відсутність електронної взаємодії не дозволяє будувати ефективні прозорі державні сервіси для населення та бізнесу.

Наприклад, тільки під час порівняння даних «Єдиного державного демографічного реєстру» та «Державного реєстру актів цивільного стану громадян» було виявлено близько 80% тотожних нетехнологічних полів:

- прізвище, ім'я та по батькові;

- дата народження;
- місце народження;
- стать;
- реквізити документів, виданих особі засобами реєстру (тип, назва документа, серія, номер, дата видачі та уповноважений суб'єкт, що видав документ, строк дії документа);
- дата смерті;
- відомості про батьків (усиновлювачів), опікунів, піклувальників та інших представників;
- відомості про громадянство або його відсутність та підстави набуття громадянства України;
- додаткова змінна інформація про місце проживання;
- дані щодо дітей та батьківства;
- дані щодо реєстрації шлюбу;
- дані щодо розриву шлюбу;
- дані щодо зміни імені громадянином;
- дані щодо смерті фізичної особи.

Першоджерелами найбільш дубльованих полів у більшості випадків виступають «Єдиний державний демографічний реєстр», «Державний реєстр фізичних осіб-платників податків» та «Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців і громадських формувань».

Велика кількість тотожних нетехнологічних полів зумовлена тим, що досі нормативно не визначено перелік базових державних реєстрів, поля

Кількість тотожних полів державних реєстрів

Приклади існуючих взаємодій між реєстрами та інформаційними системами побудованих із використанням різних технологій

яких повинні виступати першоджерелами для використання в інших інформаційних ресурсах і забезпечення взаємодії між державними реєстрами. Відсутність поняття базових державних реєстрів призводить до того, що поля з тотожною інформацією дублюються в різних реєстрах, а також мають рівнозначний пріоритет. Як наслідок, з одного боку державні органи вимушені зберігати у себе велику кількість інформації, яка збирається кожним державним реєстром окремо, що, в свою чергу, призводить до значного підвищення трудомісткості і собівартості обслуговування державних реєстрів; а з іншого боку – істотно збільшується ймовірність занесення в державні реєстри некоректної інформації через великий вплив людського фактору на процес їх обслуговування.

Наповнюваність державних реєстрів інформацією часто носить фрагментарний (уривчастий) характер, коли далеко не всі передбачені реєстрами поля фактично заповнені. Це, своєю чергою, призводить до обмеження функціональності реєстрів, що перешкоджає отриманню з них достовірної та повної інформації. Зазвичай причинами фрагментації стає відсутність інформації в оцифрованому вигляді за

певний період часу до створення державного реєстру.

Варто зазначити, що сьогодні вже існують окремі випадки електронних взаємодій, особливо у державних реєстрах ДФС, Мін'юсту, МВС та Пенсійного фонду. Такі обміни даними побудовані на різних і, у своїй більшості, застарілих технологіях, які не є стандартизованими і можуть використовуватися виключно між двома органами та носять несистемний характер. Сама наявність таких взаємодій свідчить про розуміння необхідності обміну даними для прийняття швидких рішень на основі достовірних даних. Переважна більшість існуючих взаємодій використовує поле *«Реєстраційний номер облікової картки платника податків»* або *«ІПН»* в якості зв'язного ідентифікатора.

Для уніфікації таких взаємодій Державне Агентство з питань електронного урядування у 2017 році планує запровадити національну систему електронної взаємодії державних інформаційних ресурсів, яка забезпечить єдині стандарти обміну даними між державними органами.

Ефективна система взаємодії між державними реєстрами, як і будь-яка інша державна політика, повинна базуватися на «людиноцентристській» ідеології, згідно з якою держава має служити інтересам громадян через усебічне забезпечення пріоритету їхніх прав, свобод та інтересів. В галузі електронного урядування основною передумовою для запровадження такого підходу є кардинальна зміна порядку збирання, зберігання та обробки даних про особу.

Перш за все, інформація про особу повинна потрапляти в один базовий державний реєстр, а потім вже доповнюватися в інших реєстрах інформацією про власність, права, обов'язки, обмеження людини тощо. Тобто потрібно реалізувати модель, в якій держава отримує дані про особу самостійно з використанням цифрового ідентифікатора людини, а не примушує людину збирати цю інформацію власноруч, бігаючи по державним установам. Сьогодні основною перешкодою для реалізації такої моделі є відсутність поширеного єдиного національного цифрового ідентифікатора особи.

На сьогодні жоден з наявних унікальних ідентифікаторів, який використовується в державних реєстрах, не забезпечує 100%

охоплення населення від народження людини до її смерті. Наприклад, Державний реєстр виборців містить інформацію про осіб віком від 18 років та базується на сукупності даних про особу, як-от ПІБ, дата і місце народження, серія та номер паспорту та ін. Державні реєстри Пенсійного фонду України та Державної фіскальної служби України містять власні унікальні ідентифікатори особи, такі як реєстраційний номер облікової картки платника податків та номер облікової картки застрахованої особи Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування, які, на жаль, не є обов'язковими (можна відмовитись) та не охоплюють частину неповнолітніх громадян, що становить 14% населення України¹.

Водночас силами Державної міграційної служби України в 2015 році було створено Єдиний державний демографічний реєстр, через який почалося розповсюдження унікального номеру запису реєстру (УНЗР). Цей номер є єдиним ідентифікатором особи, від якого не можна відмовитись та який присвоюється людині один раз після народження (при реєстрації народження) і не змінюється протягом всього життя. УНЗР – це 14 значний номер, в якому зашифрована інформація про стать та дату народження

---

¹Станом на 2016 рік за даними Відділу народонаселення при Департаменті з економічних і соціальних питань ООН.

Унікальний ідентифікатор як «ключ» до інтероперабельності

людини. На сьогоднішній день в Україні цей номер мають близько 5 мільйонів громадян.

Складність розповсюдження УНЗР на сьогодні полягає в обмеженому ресурсі ДМС щодо видачі паспортів нового зразка (ID карт та біометричних паспортів для виїзду за кордон), адже УНЗР присвоюється тільки при видачі одного з цих документів. Середня швидкість розповсюдження паспортів сьогодні складає близько 10-12 тис на день. Можна спрогнозувати, що на охоплення УНЗР всього населення України потрібно буде витратити не менше 12 років. Звісно, що такий строк є неприйнятним, і Державна міграційна служба України докладает всіх зусиль для його скорочення шляхом збільшення потужностей для видачі ідентифікаційних документів.

Важливість УНЗР полягає в тому, що саме цей номер повинен стати фундаментом для розбудови якісно нової системи державних інформаційних ресурсів. З його допомогою можливо побудувати інформаційні зв'язки, які дозволять розповсюджувати інформацію про особу між державними реєстрами без необхідності отримання різноманітних довідок самою особою. Тобто людині від народження буде присвоєний унікальний номер, який буде автоматично потрапляти до інших

реєстрів в міру того, як людина буде дорослішати.

Протягом життя інформація про кожного з нас потрапляє в середньому до 16 державних реєстрів, яку ми вносимо по декілька разів в один і той же державний реєстр на різних стадіях життя. Кожного разу внесення інформації вимагає від нас зібрати наново певний перелік документів, який вже раніше неодноразово надавався для інших державних реєстрів. Тобто відсутність єдиного ідентифікатора примушує нас компенсувати це, витрачаючи власний час.

Якщо розглянути можливість автоматичного розповсюдження інформації за унікальним ідентифікатором, то кількість звернень до державних органів для внесення даних можна скоротити втричі упродовж усього життя.

Важливість УНЗР полягає в тому, що саме цей номер повинен стати фундаментом для розбудови якісно нової інфраструктури державних інформаційних ресурсів.

ДЕ МИ РЕЄСТРУЄМОСЬ ПРОТЯГОМ ЖИТТЯ?

24 УНІКАЛЬНИХ ЗВЕРНЕННЯ

- Міністерство Юстиції України
- Міністерство освіти і науки України
- Міністерство соціальної політики України
- Державна Міграційна служба України
- Центральна виборча комісія України
- Держгеокадастр
- Пенсійний фонд України
- Держархбудінспекція
- Державна фіскальна служба
- Головний сервісний центр МВС
- Міністерство оборони України

Єдина державна електронна база з питань освіти

Державний реєстр загальнообов'язкового державного соціального страхування

Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань

Державний реєстр фізичних осіб - платників податків

Державний реєстр речових прав на нерухоме майно

Єдиний реєстр документів, що дають право на виконання підготовчих та будівельних робіт

Державний земельний кадастр

Єдиний державний реєстр стосовно зареєстрованих транспортних засобів та їх власників

Державний реєстр виборців

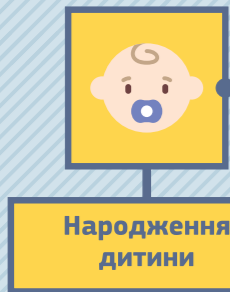
Єдиний державний автоматизований реєстр осіб, які мають права на пільги

Державний реєстр фізичних осіб - платників податків

Державний реєстр загальнообов'язкового державного соціального страхування

Єдиний державний демографічний реєстр

Державний реєстр актів цивільного стану громадян

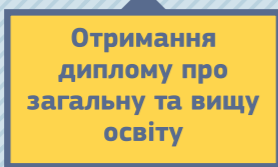

Народження дитини

Державний реєстр актів цивільного стану громадян

Єдиний державний демографічний реєстр

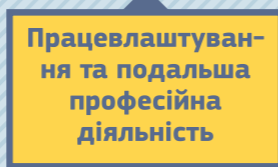
Автоматизована система оброблення документації з призначення та виплати допомог

Отримання диплому про загальну та вищу освіту

Отримання паспорту та унікального номеру громадянина

Єдиний державний демографічний реєстр

Працевлаштування та подальша професійна діяльність

Державний реєстр виборців

Єдиний державний реєстр військовозобов'язаних

Повноліття

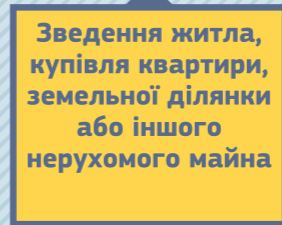

Купівля автомобіля та отримання водійського посвідчення

Державний реєстр актів цивільного стану

Укладення шлюбу або розлучення

Зведення житла, купівля квартири, земельної ділянки або іншого нерухомого майна

Єдиний державний автоматизований реєстр осіб, які мають права на пільги

Державний реєстр загальнообов'язкового державного соціального страхування

Автоматизована система оброблення документації з призначення та виплати допомог

Вихід на пенсію

Закінчення життя (смерть)

ДЕРЖАВНЕ АГЕНТСТВО З ПИТАНЬ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ

Видання цієї брошури стало можливим завдяки підтримці американського народу, наданій через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID). Цей матеріал співфінансувався Агентством з міжнародного розвитку Уряду Великої Британії. Зміст цієї публікації є виключною відповідальністю Фонду «Євразія» і не обов'язково відображає погляди Агентства USAID, Уряду США, або Уряду Великої Британії.

Розроблено в рамках проекту «Прозорість та підзвітність у державному управлінні та послугах».

ЯК МИ БУДЕМО РЕЄСТРУВАТИСЬ В МАЙБУТНЬОМУ?

8 УНІКАЛЬНИХ ЗВЕРНЕНЬ

РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ДАНИХ В РЕЄСТРАХ, ЩО ПОТРЕБУЮТЬ УЧАСТІ ГРОМАДЯНИНА

Державний реєстр пацієнтів

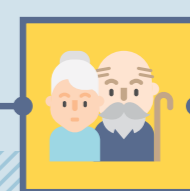
Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань

Державний реєстр фізичних осіб - платників податків

Державний реєстр речових прав на нерухоме майно

Єдиний реєстр документів, що дають право на виконання підготовчих та будівельних робіт

Державний реєстр пацієнтів

Народження дитини

Отримання диплому про загальну та вищу освіту

Отримання паспорту та унікального номеру громадянина

Працевлаштування та подальша професійна діяльність

Повноліття

Купівля автомобіля та отримання водійського посвідчення

Укладення шлюбу або розлучення

Зведення житла, купівля квартири, земельної ділянки або іншого нерухомого майна

Вихід на пенсію

Закінчення життя (смерть)

Єдиний державний демографічний реєстр

Єдина державна електронна база з питань освіти

Єдиний державний демографічний реєстр

Державний реєстр загальнообов'язкового державного соціального страхування

Державний реєстр виборців

Єдиний державний реєстр військово-зобов'язаних

Державний земельний кадастр

Єдиний державний автоматизований реєстр осіб, які мають права на пільги

Державний реєстр актів цивільного стану громадян

Державний реєстр актів цивільного стану громадян

Автоматизована система оброблення документації з призначення та виплати допомог

Державний реєстр загальнообов'язкового державного соціального страхування

Автоматизована система оброблення документації з призначення та виплати допомог

Єдиний державний демографічний реєстр

Державний реєстр загальнообов'язкового державного соціального страхування

Державний реєстр фізичних осіб - платників податків

Єдиний державний автоматизований реєстр осіб, які мають права на пільги

Державний реєстр виборців

РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ДАНИХ В РЕЄСТРАХ БЕЗ УЧАСТІ ГРОМАДЯНИНА

- Міністерство Юстиції України
- Міністерство освіти і науки України
- Міністерство соціальної політики України
- Міністерство оборони України
- Державна Міграційна служба України
- Центральна виборча комісія України
- Держгеокадастр
- Пенсійний фонд України
- Держархбудінспекція
- Державна фіскальна служба
- Головний сервісний центр МВС
- Міністерство охорони здоров'я України

ДЕРЖАВНЕ АГЕНТСТВО З ПИТАНЬ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ

Видання цієї брошури стало можливим завдяки підтримці американського народу, наданій через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID). Цей матеріал співфінансувався Агентством з міжнародного розвитку Уряду Великої Британії. Зміст цієї публікації є виключною відповідальністю Фонду «Євразія» і не обов'язково відображає погляди Агентства USAID, Уряду США, або Уряду Великої Британії. Розроблено в рамках проекту «Прозорість та підзвітність у державному управлінні та послугах».

Довідники та класифікатори як культура інтероперабельності

За результатами аналізу можемо констатувати, що більшість з досліджених пріоритетних державних реєстрів не повною мірою використовують дійсні державні класифікатори і довідники, що призводить до спотворення даних під час їх введення до реєстрів. Внаслідок цього виникають проблеми як при локальному пошуку даних, так і при обміні інформацією із зовнішніми ресурсами.

Сьогодні в Україні існують як мінімум 21 Національні (державні) статистичні класифікації, такі як: КОАТУУ, КВЕД, класифікація валют, країн світу та ін. Однак єдиного онлайн сервісу, який би надавав доступ до їх актуальних версій, сьогодні не існує. Як наслідок – кожна інформаційна система державного реєстру повинна створювати локальну копію такого довідника та вручну відстежувати всі зміни в ньому.

Перелік дійсних національних класифікацій:

- Класифікація видів економічної діяльності (**КВЕД**)
- Статистична класифікація продукції (**СКП**)
- Номенклатура продукції промисловості (**НПП**)
- Основні промислові групи (**ОПГ**)
- Номенклатура продукції будівництва (**НПБ**)

- Державний класифікатор будівель та споруд (**ДК БС**)
- Номенклатура продукції сільського господарства (**НПСГ**)
- Номенклатура продукції рибальства й аквакультури (**НПРА**)
- Класифікація видів вантажів (**КВВ**)
- Класифікація індивідуального споживання за цілями (**КІСЦ**)
- Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності (**УКТЗЕД**)
- Класифікація зовнішньоекономічних послуг (**КЗЕП**)
- Класифікація країн світу (**КС**)
- Класифікація валют (**КВ**)
- Класифікатор об'єктів адміністративно-територіального устрою України (**КОАТУУ**)
- Класифікація організаційно-правових форм господарювання (**КОПФГ**)
- Класифікація інституційних секторів економіки України (**КІСЕ**)
- Статистичний класифікатор органів державного управління (**СКОДУ**)
- Класифікація видів науково-технічної діяльності (**КВНТД**)
- Класифікатор професій (**КП**)
- Класифікатор відходів (**КВд**)

З 21 наявних класифікацій
18 гармонізовані з міжнародними
стандартами.

Під час аналізу було встановлено, що використання деяких класифікаторів та реєстрів сьогодні неможливе через їхню відсутність на національному рівні. Так, окремо можна виділити питання відсутності національного адресного класифікатора/реєстру, який би виступав у якості першоджерела інформації при внесенні даних про місце реєстрації особи та об'єктів нерухомості.

Адресні дані сьогодні зберігаються практично в 100% досліджуваних державних реєстрах, і кожен з них використовує власний адресний класифікатор/реєстр, що в подальшому призводить до розбіжностей у даних про місцезнаходження та не дозволяє оперативно реагувати на зміни в назвах вулиць та населених пунктів.

Ще одним поширеним недоліком є те, що жоден з досліджених державних реєстрів, окрім Державного земельного кадастру, не містить можливості внесення геопросторових даних для об'єктів нерухомості для подальшого їхнього використання в різних програмних сервісах на базі геоінформаційних систем.

Адресні дані сьогодні зберігаються практично в 100% досліджуваних реєстрах, і кожен з них використовує власний адресний класифікатор/реєстр, що в подальшому призводить до розбіжностей у даних про місцезнаходження та не дозволяє оперативно реагувати на зміни в назвах вулиць та населених пунктів.

Електронна взаємодія державних інформаційних ресурсів як базова передумова розвитку електронних послуг

Останнім часом в Україні інтенсивно збільшується кількість державних електронних послуг, однак переважна їх більшість залишається на першому, другому рівні зрілості згідно з класифікацією ООН і лише невелика кількість – на третьому та четвертому рівнях² (<https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/About/Overview/E-Government/Online-Service>). Адже створення інтегрованих державних електронних послуг потребує використання інструментів швидкого та безпечного доступу до державних реєстрів.

Протягом останніх років Державному Агентству з питань електронного урядування вдалося запровадити ряд важливих електронних послуг, в основу яких було закладено електронні взаємодії між державними реєстрами. Саме це позитивно вплинуло на позицію України у рейтингу ООН «E-Government Development Index» (<https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/reports/un-e-government-survey-2016>), згідно з яким Україна зайняла 62 місце серед 193 країн, піднявшись на 25 пунктів порівняно з 2014 роком. Однак задля продовження стрімкого росту кількості та якості електронних державних послуг в Україні потрібно

удосконалити базові принципи їх створення.

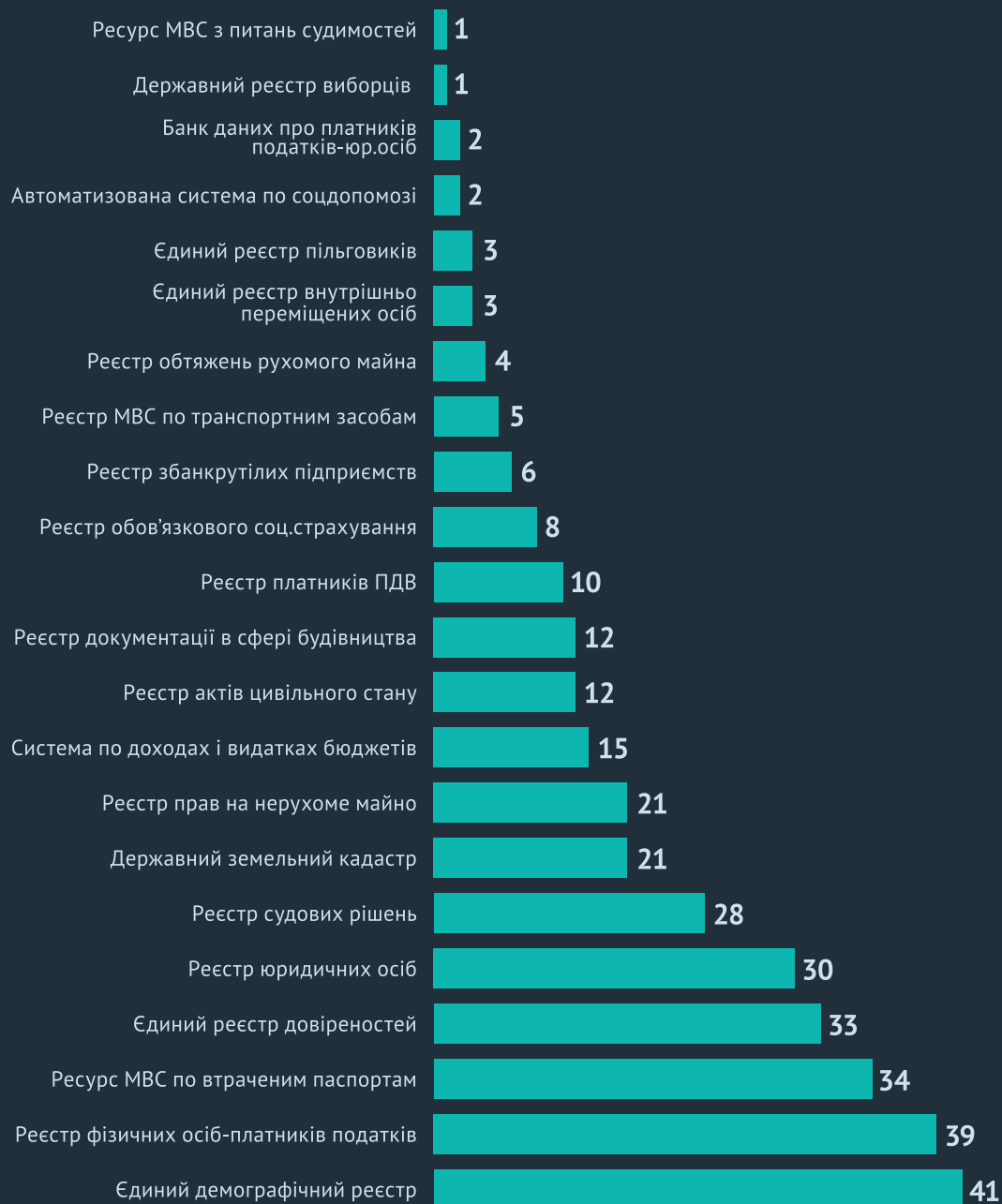
Очевидно, що електронні державні послуги не повинні будуватися на існуючих бізнес-процесах та паперових взаємодіях між органами влади, бо такі послуги навіть після трансформації в електронну форму залишаються забюрократизованими та вразливими до корупції. Послуги нового рівня необхідно створювати виключно із застосуванням електронних взаємодій з необхідними державними реєстрами та намагатися максимально автоматизувати процес прийняття рішень для зменшення впливу людського фактору.

Нажаль, фактична відсутність злагодженої взаємодії державних реєстрів сьогодні створює ситуацію, в якій для отримання необхідної адміністративної послуги громадяни або представники юридичних осіб змушені багаторазово відвідувати велику кількість державних структур для отримання тієї чи іншої довідки. Це не тільки призводить до зайвих витрат матеріальних і часових ресурсів, але і створює сприятливий ґрунт для процвітання низової корупції.

² Стадії зрілості електронного уряду, відповідно до класифікації ООН:

1. Початкова присутність (Emerging presence);
2. Розширена присутність (Enhanced presence);
3. Транзакційна присутність (Transactional presence);
4. Інтегровані послуги (Connected presence).

Кількість послуг, що потребують використання даних з державних реєстрів

У 2016 році Концепцією розвитку електронних послуг в Україні було визначено 45 пріоритетних послуг, що мають бути трансформовані в електронний формат протягом трьох років. Для забезпечення необхідних електронних взаємодій Агентством з питань електронного урядування було розроблено Постанову № 606 «Деякі питання електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів» від 8 вересня 2016 р., яка затвердила «Положення про електронну взаємодію державних електронних ресурсів» та визначила перелік 15 пріоритетних державних електронних інформаційних ресурсів для запровадження електронної взаємодії.

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що цей перелік не є вичерпним і потребує розширення для забезпечення усіх послуг необхідними електронними взаємодіями. Так, на прикладі адміністративної послуги з реєстрації/перереєстрації транспортного засобу було встановлено перелік з 16 необхідних електронних взаємодій з державними реєстрами для проведення необхідних перевірок.

У цьому звіті було також сформовано рейтинг державних реєстрів, які є найбільш затребуваними в процесі надання пріоритетного переліку

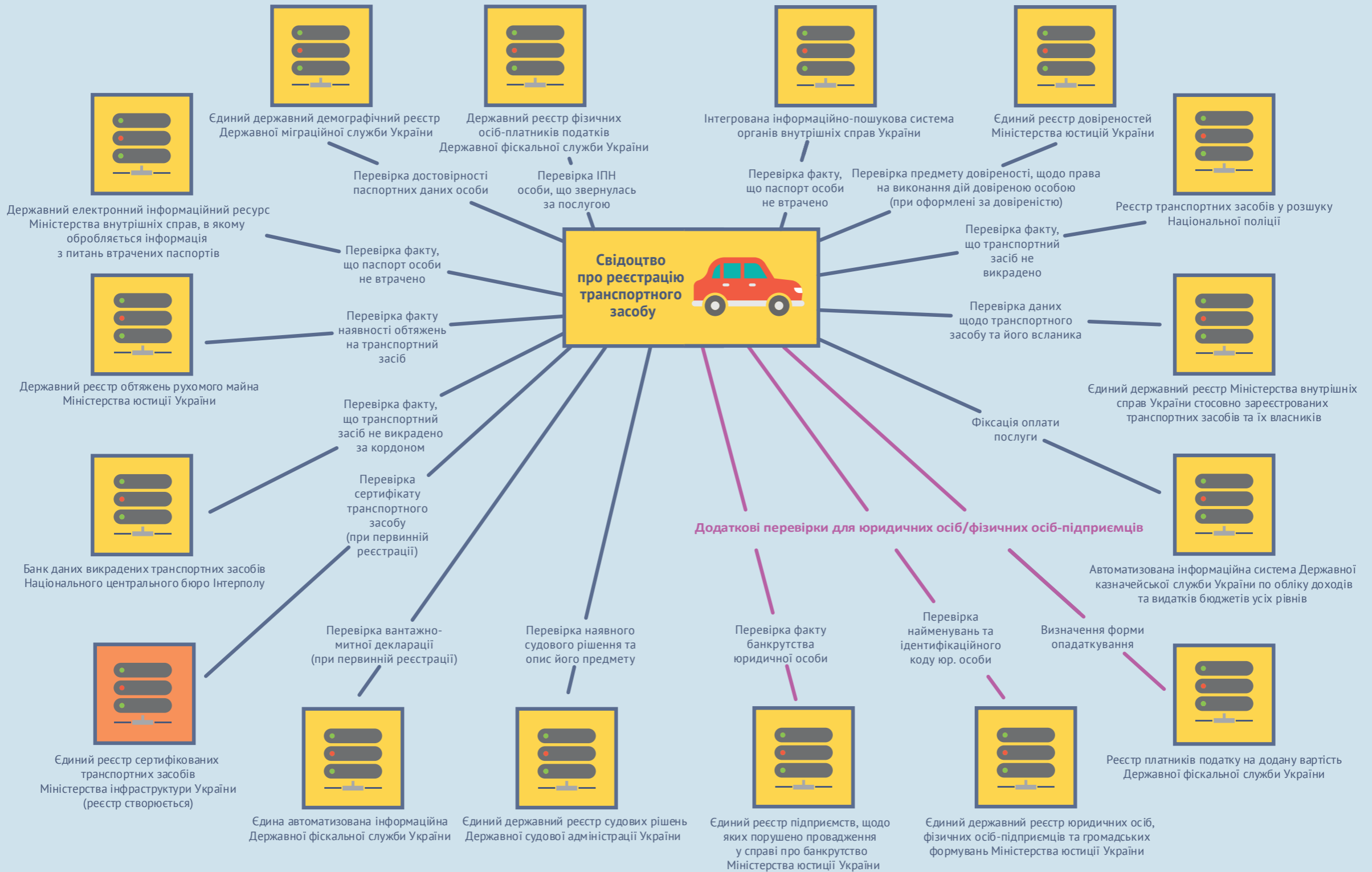
45 адміністративних послуг. Найбільше запитів при наданні державних послуг зазвичай спрямовано до таких державних реєстрів:

1. Єдиний державний демографічний реєстр
2. Державний реєстр фізичних осіб-платників податків
3. Державний електронний інформаційний ресурс для обробки інформації за втраченими паспортами
4. Єдиний реєстр довіреностей
5. Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

Як видно з діаграми, найбільш затребувані реєстри відповідають за встановлення справжності фізичної або юридичної особи та їхніх прав на отримання послуги.

*...було визначено
45 пріоритетних послуг,
що мають бути транс-
формовані в електрон-
ний формат протягом
трьох років.*

Необхідні перевірки даних в державних реєстрах при реєстрації/перереєстрації транспортного засобу

12 основних перешкод запровадженню системної інтероперабельності

Для запровадження системного підходу для реформування системи державних електронних інформаційних ресурсів (реєстрів) ми сформували рейтинг з 12 найбільш значущих перешкод:

1. Наявність великої кількості різнорідних успадкованих державних ресурсів, які були створені без дотримання єдиних вимог, єдиної координації та не призначені для електронної взаємодії.
2. Низький рівень розповсюдження УНЗР серед громадян та відсутність даного ідентифікатора в існуючих державних реєстрах.
3. Відсутність законодавства, що регулює загальний порядок, принципи створення і ведення державних реєстрів.
4. Дублювання та фрагментація даних в державних реєстрах.
5. Недостатній рівень координації розвитку державних електронних інформаційних ресурсів.
6. Технічна та семантична розрізненість державних реєстрів.
7. Низький рівень застосування державних класифікаторів та довідників при створенні та використанні державних реєстрів.

8. Відсутність національного адресного реєстру з прив'язкою до геопросторових координат.

9. Перешкоди у доступності деяких державних реєстрів через їхнє розміщення в інформаційних системах, ізольованих від мережі Інтернет.

10. Відсутність стратегії самокупності державних реєстрів (низька кількість реалізованих платних веб-сервісів реєстрів).

11. Неефективність державної IT-інфраструктури, що забезпечує функціонування державних реєстрів.

12. Низький рівень готовності державних органів до запровадження принципів інтероперабельності державних інформаційних ресурсів та інформаційних систем.

Рекомендації щодо удосконалення державної політики розвитку державних ресурсів

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

1. Підготовка державних реєстрів до інтеграції в національну систему електронної взаємодії

Для ефективної інтеграції державних реєстрів в національну систему електронної взаємодії державних інформаційних ресурсів, що запроваджується Державним Агентством з питань електронного урядування, необхідно провести технічний та семантичний аналіз всіх державних реєстрів. За результатами такого аналізу потрібно сформулювати перелік базових державних реєстрів, реєстрів нижчих рівнів та пов'язаних з ними класифікаторів, а також виробити рекомендації щодо їх удосконалення. Такі рекомендації повинні охоплювати питання нормалізації даних, забезпечення достовірності, доступності та захисту інформації в реєстрах, а також розробки стандартизованих API (програмних інтерфейсів доступу).

2. Прискорення розповсюдження єдиного національного ідентифікатора особи (унікального номера запису в реєстрі)

Очевидно, що для масового та швидкого розповсюдження УНЗР необхідно виробити національну стратегію його поширення. Для цього потрібно створити такі нормативно-законодавчі та технічні умови, які

забезпечать присвоєння номеру людині під час будь-якого контакту з органами державної влади, що передбачають однозначну ідентифікацію особи. Наприклад, під час отримання водійського посвідчення, оформлення пенсії або субсидії.

Також слід запровадити механізм розповсюдження УНЗР серед дітей до 14 років та розпочати його присвоєння разом з видачою свідоцтва про народження.

3. Розробка та прийняття закону, що впроваджує загальну термінологію та регулює порядок, принципи створення і ведення державних реєстрів.

З метою законодавчого врегулювання порядку створення та ведення реєстрів необхідно розробити пакет нормативно-правових документів, що дозволить стандартизувати процеси запровадження нових державних інформаційних ресурсів (державних реєстрів та класифікаторів) та затвердить принципи функціонування та використання системи електронної взаємодії державних інформаційних ресурсів. Першим позитивним кроком в цьому напрямку стала ініціатива Державного Агентства з питань електронного урядування щодо підготовки у 2017 році проекту Закону України «Про державні електронні інформаційні ресурси».

В процесі розробки регуляції необхідно враховувати також необхідність запровадження подальшої транскордонної електронної взаємодії з країнами ЄС та використовувати для цього відповідні напрацювання проектів Європейської комісії, таких як Digital Single Market (https://ec.europa.eu/commission/priorities/digital-single-market_en) та ISA2 Program (https://ec.europa.eu/isa2/home_en).

Нове законодавство повинно запровадити принципи одноразового введення даних, визначити термінологію щодо базових понять системи електронної взаємодії, її об'єктів та суб'єктів, а також запровадити перелік базових реєстрів. На основі висновків цього звіту було запропоновано концептуальну модель, яка визначає перелік базових та асоційованих з ними реєстрів.

4. Запобігання дублюванню та фрагментації даних в державних реєстрах

Для запобігання дублюванню даних необхідно призупинити збір та накопичення даних не притаманних призначенню того чи іншого реєстру. Це можна зробити шляхом затвердження вже згаданих нормативних

правил ведення державних реєстрів, де буде суворо заборонено генерувати інформацію, якщо вона вже знаходиться в одному з базових реєстрів. Замість накопичення даних потрібно розпочати побудову електронних взаємодій, в основу яких в перехідний період використовувати найбільш розповсюджений ідентифікатор ІПН (Реєстраційний номер облікової картки платника податків). Однак паралельно необхідно працювати над включенням поля УНЗР до всіх СУБД реєстрів.

5. Посилення координації та контролю процесу створення державних електронних інформаційних ресурсів а також запровадження єдиного загального державного реєстру з інформацією про всі державні реєстри.

Єдиним державним органом, що згідно із законодавством відповідає за державну політику у сферах інформатизації, електронного урядування, формування і використання національних електронних інформаційних ресурсів, розвитку інформаційного суспільства, визначено Державне агентство з питань електронного урядування України. Найбільш логічним рішенням було б закріпити за Агентством також і контролюючі функції з питань

створення, ведення та взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів. Інструментом обліку та контролю державних електронних реєстрів повинна стати інформаційна система Агентства (Реєстр реєстрів), що буде містити інформацію про кількість реєстрів, їх власників, семантичний опис полів, найменування програмно-апаратних платформ, а також існуючі механізми електронної взаємодії. Кожен існуючий реєстр повинен буде пройти відповідну процедуру реєстрації для отримання статусу офіційного державного інформаційного ресурсу.

6. Розробка технічних та семантичних вимог до створення державних реєстрів, які б визначали рекомендовані найменування полів баз даних, їхній тип, довжину та інше

Необхідно розробити технічні вимоги для створення державних реєстрів, які окрім технічних принципів міститимуть семантичні вимоги щодо створення самої бази даних. Для запровадження високого рівня інтероперабельності інформаційних систем рекомендовано створити відповідні семантичні базові словники, які би описували найменування полів бази даних, їх призначення, тип, довжину та інші параметри. Такі словники сьогодні затверджені на рівні ЄС та можуть бути гармонізовані як стандарт для

України (https://joinup.ec.europa.eu/asset/core_vocabularies/asset_release/core_vocabularies-v20).

7. Створення API для актуалізації державних класифікаторів та довідників у форматі відкритих даних

З метою зниження ймовірності введення помилкових даних в державні реєстри слід максимально поширити використання вже наявних державних класифікаторів та довідників, які мають бути переведені у формати відкритих даних. Для цього національні та галузеві класифікатори необхідно зарахувати до переліку наборів даних, обов'язкових до оприлюднення у форматі відкритих даних на Єдиному державному порталі відкритих даних. Це дозволить створити загальнодоступні API, які будуть використовуватися державними реєстрами при створенні електронних послуг та для уніфікації даних у реєстрах.

8. Створення національного адресного реєстру з прив'язкою до геопросторових координат

З метою забезпечення уніфікації даних про адресу/місцерозташування у численних інформаційних ресурсах слід створити загальнонаціональний адресний реєстр, який у вигляді API повинен надавати доступ до

систематизованої інформації про адреси інфраструктурних об'єктів (квартир, приватних будинків, офісів, підприємств тощо) з урахуванням історії оновлень назв населених пунктів і вулиць по всій країні. Цей державний реєстр також повинен містити геопросторові дані, які використовують в геоінформаційних системах для візуалізації. Ведення і оновлення такого ресурсу необхідно делегувати органам місцевого самоврядування, які мають повноваження змінювати топонімічні дані об'єктів на певній території. Органами, відповідальними за ведення такого державного класифікатору/реєстру, можуть бути Міністерство юстиції України, Державна міграційна служба України або Держгеокадастр.

9. Підвищення доступності державних реєстрів через мережу Інтернет

Необхідно законодавчо та технологічно врегулювати питання доступу до державних реєстрів, що працюють в ізольованих від Інтернету мережах. Наприклад, Єдиний державний демографічний реєстр, що є ключовим для побудови системи електронної взаємодії, функціонує у захищеному середовищі і не має доступу до глобальної мережі. Необхідно знайти компроміс між

критеріями захищеності та доступності інформації в державних реєстрах, який забезпечить необхідний рівень захисту даних та оперативний доступ до них через мережу Інтернет. Задля безпеки інформації при обміні даними пропонуємо використовувати шифрування повідомлень, які передаються через мережу Інтернет, замість створення дорогих шифрованих каналів зв'язку.

10. Розробка політики, спрямованої на забезпечення самоокупності державних реєстрів

Сьогодні український бізнес дуже потребує швидкого доступу до достовірної інформації, якою володіє держава, для розвитку на її основі своїх сервісів та створення нових інформаційних продуктів. На жаль, за рахунок «відкритих даних» сьогодні покрито тільки незначну частку такого попиту. Для зменшення фінансового навантаження на державний бюджет та уникнення випадків розповсюдження інформації несанкціонованими каналами, необхідно нормативно затвердити можливість укладання договорів на надання платного доступу до окремої інформації з державних реєстрів з боку недержавних інституцій (створення платних API).

Таким чином бізнес зможе отри-

мувати санкціонований доступ до державних даних в обсязі, який встановлено законодавством. Це надасть змогу розробляти нові недержавні сервіси для банківської, страхової, медичної та інших галузей.

11. Підвищення ефективності управління IT-інфраструктурою в державних органах

Для ефективного фінансування, супроводження та підтримки державних реєстрів слід провести оптимізацію їх розміщення шляхом міграції до великих центрів обробки даних, що вже існують на базі деяких державних підприємств.

Відмова від використання відокремлених технологічних майданчиків дозволить значно спростити адміністрування реєстрів та їхню інтеграцію до системи електронної взаємодії, зменшить витрати на кваліфікований персонал, обладнання та програмне забезпечення.

12. Прийняття національної стратегії розвитку інтероперабельності державних інформаційних ресурсів та інформаційних систем

Для запровадження ефективної реформи системи електронних державних реєстрів та підвищення рівня готовності державних органів

до запровадження принципів інтероперабельності потрібно якомога швидше розробити та запровадити в дію дорожню карту поліпшення стану національної інтероперабельності з визначенням строків, відповідальних осіб та ресурсів для її реалізації.

Бажано, щоб така карта відображала реалізацію 12 основних принципів інтероперабельності, які закладені в основу документу Єврокомісії – European Interoperability Framework, для забезпечення майбутньої сумісності з інформаційними системами країн-членів ЄС (<https://ec.europa.eu/isa2/eif>). До базових принципів, які обов'язково повинні бути враховані в цьому документі, належать: технічна нейтральність, повторне використання даних, *відкритість, прозорість, доступність та людиноцентричність*.

Екосистема державних електронних інформаційних ресурсів

національні класифікатори

КІСЕ

СКОДУ

КВНТД

КВд

КВЕД

СКП

НПП

КОПФГ

ОПГ

НПБ

ДК БС

НПСГ

реєстри другого рівня

Реєстр виборців

Реєстр ДАБІ

АІС
Казначейства

Реєстр платників ПДВ

Реєстр довіреностей

ДРФО

ДРОРМ

Реєстр декларацій

базові реєстри

Реєстр пацієнтів

ЄДР

ЄДДР

ДРРП

НАІС

Реєстр ЗАГС

ДЗК

АСОПД

РСР
(судових рішень)

Реєстр судимостей

ДЗДСС
(ПФУ)

Реєстр військово-зобов'язаних

Реєстр внутрішньо переміщених осіб

Єдиний банк даних юридичних осіб

Реєстр МВС втрачених паспортів

НПРА

КВВ

КІСЦ

УКТЗЕД

КЗЕП

КВ

КОАТУУ

Адресний довідник

КС

КП

Транспортний довідник

Скорочені назви державних електронних інформаційних ресурсів

АІС Казначейства – Автоматизована інформаційна система Державної казначейської служби України по обліку доходів та видатків бюджетів усіх рівнів

АСОПД – Автоматизована система оброблення документації з призначення та виплати допомог на базі комп'ютерних технологій Міністерства соціальної політики України

ДЗДСС (ПФУ) – Державний реєстр загальнообов'язкового державного соціального страхування Пенсійного фонду України

ДЗК – Державний земельний кадастр Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру

ДРОРМ – Державний реєстр обтяжень рухомого майна Міністерства юстиції України

ДРРП – Державний реєстр речових прав на нерухоме майно Міністерства юстиції України

ДРФО – Державний реєстр фізичних осіб - платників податків Державної фіскальної служби України

Єдиний банк даних юридичних осіб – Єдиний банк даних про платників податків - юридичних осіб Державної фіскальної служби України

ЄДДР – Єдиний державний демографічний реєстр Державної міграційної служби України

ЄДР – Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань Міністерства юстиції України

НАІС – Єдиний державний реєстр Міністерства внутрішніх справ стосовно зареєстрованих транспортних засобів та їх власників

Реєстр виборців – Державний реєстр виборців Центральної виборчої комісії України

Реєстр військовозобов'язаних – Єдиний

державний реєстр військовозобов'язаних Міністерства оборони України

Реєстр внутрішньо переміщених осіб – Єдиний реєстр внутрішньо переміщених осіб Міністерства соціальної політики України

Реєстр ДАБІ – Єдиний реєстр документів, що дають право на виконання підготовчих та будівельних робіт і засвідчують прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів, відомостей про повернення на доопрацювання, відмову у видачі, скасування та анулювання зазначених документів Державної архітектурної будівельної інспекції України

Реєстр декларацій – Єдиний державний реєстр декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування Національного агентства з питань запобігання корупції України

Реєстр довіреностей – Єдиний реєстр довіреностей Міністерства юстиції України

Реєстр ЗАГС – Державний реєстр актів цивільного стану громадян Міністерства юстиції України

Реєстр МВС втрачених паспортів – Державний електронний інформаційний ресурс Міністерства внутрішніх справ, в якому обробляється інформація з питань втрачених паспортів

Реєстр пацієнтів – Єдиний державний електронний реєстр пацієнтів Міністерства охорони здоров'я України

Реєстр платників ПДВ – Реєстр платників податку на додану вартість Державної фіскальної служби України

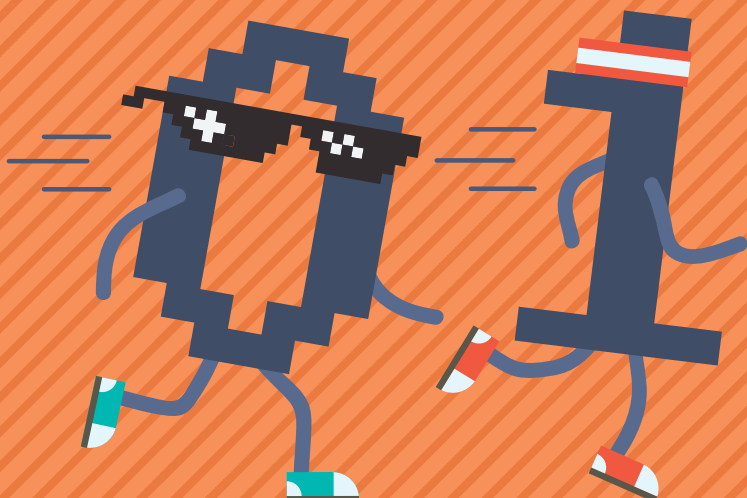
Реєстр судимостей – Державний електронний інформаційний ресурс Міністерства внутрішніх справ, в якому обробляється інформація з питань судимостей

РСР (судових рішень) – Єдиний державний реєстр судових рішень Державної судової адміністрації України

Висновки

ДОВІДКА

Бігати мають дані,
а не люди

Незважаючи на те, що дуже довгий час державні реєстри створювалися та розвивалися хаотично, сьогодні ми маємо чудову нагоду, підкріплену політичною волею, розпочати фундаментальні системні зміни в даній сфері. Безумовно, досягнути швидких результатів можна тільки завдяки комплексному підходу, коли всі інституції, відповідальні за даний процес, почнуть діяти злагоджено на всіх рівнях.

Запровадження системи електронної взаємодії державних реєстрів повинно супроводжуватися процесами реформування всієї системи державних інформаційних ресурсів. Створення екосистеми державних реєстрів сьогодні є найважливішим завданням держави в напрямку розвитку е-урядування. Необхідно зупинити хаотичне розповсюдження, дублювання даних та створення нових державних ресурсів, які не відповідають єдиним технічним та семантичним вимогам. Побудова чіткої ієрархічної моделі державних реєстрів дозволить ефективно управляти інформацією та витратами на її створення, обробку та захист, що значно зменшить навантаження на державний бюджет.

Важливо розуміти, що впорядкування державних даних і надання доступу до них оптимізує роботу не тільки самих органів влади, а й спрощує життя громадянам та надає додаткові інструменти для розвитку бізнесу, що

веде до економічного зростання, прозорості державного управління та зниження рівня корупції.

Електронні взаємодії між органами влади дозволяють побудувати стійкий фундамент для запровадження якісних електронних державних послуг, що позбавляє людей необхідності звертатись до органів влади за отриманням численних довідок. Адже вся необхідна інформація про особу вже міститься у відповідних державних реєстрах і людина не повинна її повторно збирати.

Тож розвиток національної системи інтероперабельності є обов'язковим кроком для побудови ефективної держави, де розвивається цифрова економіка, успішно долається корупція, а якісне обслуговування громадян є одним з головних пріоритетів.

Враховуючи всі надані рекомендації, можна однозначно констатувати, що Україні потрібно зробити багато послідовних кроків для подолання наявних проблем в електронному врядуванні. Тому найбільш логічним рішенням була б розробка та затвердження на національному рівні відповідної дорожньої карти розвитку інтероперабельності, яка б чітко визначила послідовність та терміни реалізації головних завдань, представлених у цьому звіті.

Про нас

Про проект

«Прозорість та підзвітність у державному управлінні та послугах» – це проект, спрямований на протидію корупції через реформу електронного врядування у таких ключових сферах, як публічні закупівлі, відкриті дані та електронні послуги. Проект фінансується спільно Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) і Урядом Великобританії (DFID) та виконується Фондом Євразія у партнерстві з іншими урядовими та неурядовими організаціями. Тривалість проекту – 5 років (серпень 2016-липень 2021).

Основні очікування

Широкомасштабне використання електронної системи закупівель: електронні закупівлі як стандартний підхід до більшості публічних закупівель в Україні.

Ефективна програма відкритих даних: всі 18 центральних міністерств та якнайменше 35 муніципалітетів з населенням більше 100,000 мешканців регулярно публікуватимуть дані у рамках Програми відкритих даних.

Розвиток електронних сервісів: трансформація 19 пріоритетних державних послуг в електронний формат завдяки інтеграції 28 державних реєстрів у Національну інфраструктуру інтероперабельності, надання експертної допомоги власникам реєстрів з розробки інтерфейсів доступу (API) та створення спеціального законодавства щодо управління системою державних інформаційних ресурсів.

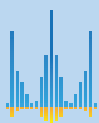
Наші контакти

<http://tapas.org.ua/>

<https://www.facebook.com/tapasproject>

https://twitter.com/project_TAPAS

Створення цього звіту стало можливим завдяки підтримці Фонду «Євразія» та фінансуванню, наданому Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та Урядом Великої Британії. Зміст цієї публікації є виключною відповідальністю Фонду «Євразія» і не обов'язково відображає погляди Агентства USAID, Уряду США та Уряду Великої Британії.

ДЕРЖАВНЕ АГЕНТСТВО
З ПИТАНЬ ЕЛЕКТРОННОГО
УРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ

Фонд Східна Європа
EAST EUROPE FOUNDATION